

Πολιτική και τέχνη στο Βυζάντιο:
Το παράδειγμα της Ανάληψης του Μεγάλου Αλεξάνδρου
Δρ Νικόλαος Τριβυζαδάκης
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών
nikolaostrivyzadakis@outlook.com.gr

Η βυζαντινή πολιτική ιδεολογία βασιζόταν σε ένα «ελέω Θεού» μοντέλο διακυβέρνησης, σύμφωνα με το οποίο ο αυτοκράτορας αποτελούσε τον ορισμένο από τη Θεία Βούληση κυβερνήτη των ανθρώπων. Σε ένα επόμενο επίπεδο, η πολιτική νομιμοποίηση του αυτοκράτορα αντλούνταν μέσω της προσπάθειας σύνδεσής του με σημαντικές και άγιες προσωπικότητες του παρελθόντος, όπως ο Μ. Κωνσταντίνος, αλλά και ο Μ. Αλέξανδρος. Για τον τελευταίο ειδικά πρέπει να αναφερθεί πως στους αιώνες που ακολούθησαν το θάνατό του, ιστορικότητα και μυθοπλασία διεκδίκησαν εξίσου μερίδιο από τη ζωή και τη δράση του, με καθεμιά από τις δυο αυτές διαστάσεις να διασώζει στον άνθρωπο του εκάστοτε παρόντος και μέλλοντος το ανεπανάληπτο έργο του στρατηγού του παρελθόντος. Προέκυψε έτσι ένα πλούσιο υλικό ιστορικών και μυθολογικών διηγήσεων και παραδόσεων γύρω από το πρόσωπο του Αλεξάνδρου, οι οποίες οδήγησαν στη συγγραφή του *Μυθιστορήματος του Αλεξάνδρου ή Βίου Αλεξάνδρου Μακεδόνας και Πράξεις* από τον Ψευδο-καλλισθένη (3^{ος} αι). Με τον τρόπο αυτό ο Αλέξανδρος μετατράπηκε σε έναν από τους ένδοξους ήρωες του βυζαντινού παρελθόντος, πρόδρομος του χριστιανισμού, αλλά και το σταθερό σημείο αναφοράς κάθε επίδοξου αυτοκράτορα και αξιωματούχου.

Για την προβολή της ανωτέρω πολιτικής ιδεολογίας στις τάξεις των πολιτών-υπηκόων, η Βυζαντινή Αυλή αξιοποίησε τη δυναμική των οπτικών τεχνών (ζωγραφική, γλυπτική, μικροτεχνία) με την εικονογραφία του αυτοκράτορα να τείνει πάντα προς την ανάδειξη του θείου και ιδιαίτερου χαρακτήρα της αποστολής του. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η αξιοποίηση ενός επεισοδίου από το *Μυθιστόρημα*, που είναι η *Ανάληψη του Μ. Αλεξάνδρου*. Σύμφωνα με τη διήγηση, ο Αλέξανδρος θέλοντας να ανέβει στους ουρανούς έξεψε σε άρμα δύο γιγάντια νηστικά σαρκοβόρα όρνεα (γρούπες), ενώ ο ίδιος όρθιος πάνω στο άρμα κρατούσε πάνω από τα κεφάλια τους στερεωμένο σε κοντάρι ήπαρ ίππων έτσι ώστε τα πεινασμένα φτερωτά ζώα προσπαθώντας να φτάσουν την τροφή πετούσαν ολοένα ψηλότερα ώσπου τον ανέβασαν στον ουρανό. Δεν έμεινε όμως πολύ εκεί καθώς ανθρωπόμορφο όρνεο (ή άγγελος κατά κάποιες παραλλαγές) του παρουσιάστηκε επισημαίνοντάς του τις συνέπειες αυτής του της έπαρσης. Φοβισμένος ο Αλέξανδρος επιστρέφει στη γη.

Το επεισόδιο αυτό αποτελεί τη βάση ανάπτυξης του ιδιαίτερα διαδεδομένου στο μεσαιωνικό εν γένει κόσμο εικονογραφικού θέματος της *Ανάληψης του Μ. Αλεξάνδρου*, το οποίο όμως φορτίζεται ιδεολογικά με τέτοιο τρόπο ώστε από σκηνή ύβρεως και έπαρσης να μετατραπεί σε όργανο προβολής της πολιτικής ιδεολογίας και του μεγαλείου του αυτοκράτορα. Πιο συγκεκριμένα, το εικονογραφικό θέμα της *Ανάληψης* αξιοποιείται μεμονωμένα (δεν περιλαμβάνεται σε κανένα εικονογραφημένο χειρόγραφο με σκηνές από το *Μυθιστόρημα*). Το άρμα του Αλεξάνδρου αποδίδεται μετωπικά, μοτίβο που χρησιμοποιείται στην τέχνη για την ανάδειξη σημανουσών επεισοδίων (για παράδειγμα το άρμα του Πλούτωνα από το ερεισίνωτο του θρόνου της Ευρυδίκης Β, Βεργίνα, 4^{ος} αι., αλλά και το άρμα του θεού Ήλιου στο φύλλο 9^α των Αστρονομικών Πινάκων του Κλαύδιου Πτολεμαίου, Vat. Gr. 1291, 2^{ος} αι.). Το σημαντικότερο όμως στοιχείο που επιτείνει την ταύτιση του αυτοκράτορα με τον Αλέξανδρο είναι η περιβολή του τελευταίου με αυτοκρατορικά ενδύματα και στέμμα. Γίνεται σαφές πως η παράσταση της *Ανάληψης του Αλεξάνδρου* απηχεί τις επιδιώξεις της βυζαντινής πολιτικής ιδεολογίας εξυπηρετώντας την προβολή και ενδυνάμωση του αυτοκρατορικού θεσμού.